

УДК 351

А. І. Бережний,
здобувач, Донецький державний університет управління

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

THE DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF EDUCATION IN UKRAINE

В статті досліджено основні пріоритети модернізації освіти в Україні та напрями взаємодії центральних та регіональних органів влади з їх досягнення .

Main priorities of modernization of education in Ukraine as well as main directions of interaction of the central and regional authorities on achievement of these priorities are revealed in the article.

Ключові слова: державне управління освітою, модернізація освіти, безперервне навчання, центральні та регіональні органи влади.

Key words: governing in education sphere, modernization of education, life-long education, central and regional authorities

Вступ. За умов, коли формування сталої траєкторії соціально-економічного розвитку країни, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, національної безпеки залежить не стільки від забезпечення природними ресурсами, скільки від штучно сформованих переваг, модернізація системи освіти повинна виступати пріоритетом державноуправлінської діяльності в Україні. З огляду на це актуальною проблемою державного управління в сфері освіти виступає пошук шляхів удосконалення змісту освіти, форм її організації, відновлення ролі освіти як основного продуктивного фактору економічного зростання, забезпечення безперервного відтворення і розвитку компетенцій людей протягом всього життя. Перехід до системи безперервної освіти диктує нові умови щодо управління освітою не лише в Україні, а й у інших країнах світу. На сьогодні в багатьох країнах-членах ОЕСР роль центральних та регіональних органів влади в системі освіти полягає не лише в фінансуванні та наданні освітніх можливостей. Головний напрямок їх діяльності – створення більш гнучкої політики та нормативної бази, яка охоплювала б весь спектр діючих партнерів, а саме центральні, регіональні, місцеві органи влади, приватний сектор тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постановка задачі. Аналіз вітчизняних та закордонних публікацій [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] показує, що на сьогоднішні вийшла у світ значна кількість праць, присвячених різнобічним питанням державного та регіонального управління розвитком і модернізацією освіти. Проте загальний стан наукової розробки свідчить, що незважаючи на наявність праць та статей узагальнюючого характеру щодо формування системи освіти в Україні та управління нею і діяльності окремих навчальних закладів, проблема формування ефективної системи взаємодії регіональних органів влади з навчальними закладами ще не стала предметом цілісного наукового дослідження. Виходячи з цього, для побудови ефективної системи безперервної освіти, центральні та регіональні органи влади будь-якої країни мають розробити ефективний механізм взаємодії діючих у системі освіти партнерів. З огляду на сказане, метою дослідження виступає обґрунтування напрямів модернізації та підвищення ефективності освіти в Україні і функцій центральних та регіональних органів влади в процесі її забезпечення.

Викладення основного матеріалу. У табл. представлено порівняння традиційної ролі центральних та регіональних органів влади з їх новою роллю, обумовленою переходом до економіки знань.

Напрями взаємодії центральних та регіональних органів в модернізації освіти можна розділити на три основні групи, які вирішують актуальні задачі управління системою освіти в нових умовах функціонування суспільства:

- (1) сприяння взаємодії між діючими партнерами;
- (2) забезпечення гарантії якості освіти;
- (3) збільшення доступу до рівних освітніх можливостей.

Таблиця.

Традиційна роль центральних та регіональних органів влади та їх нова роль в управління системою освіти в економіці знань

Проблеми освітньої політики	Діюча роль	Роль в економіці знань
Інтеграція/координація на національному рівні	Секторальний підхід	Координація багатосекторального підходу
Координація між рівнями управління	Однібічний контроль та регулювання	Система взаємної підтримки та партнерства
Центральні та регіональні органи влади як творці можливостей	Контроль та регулювання	Надання вибору, інформації та стимулів, підтримка взаємодії
Зв'язок між освітою та ринком праці/суспільством на регіональному рівні	Пропозиція визначається закладами	Попит визначається учнями

Система підтримання кваліфікації на державному та регіональному рівнях	Національні стандарти, які відповідають навчальним програмам та системі оцінки учнів	Різномісна система визнання та контролю якості
Адміністрування та управління на державному та регіональному рівнях	Забезпечення правил та регуляції	Створення стимулів, надання вибору між кількома провайдерами

Складено за [11, с. 95]

Перша група передбачає побудову ефективного механізму взаємодії між центральними та регіональними органами влади з навчальними закладами в загальному механізмі управління системою освіти, формування партнерства з приватним сектором та громадським суспільством у питаннях надання освітніх послуг та їх управління.

На рис. представлено центральні та регіональні органи влади, які відповідно до Закону України «Про освіту» [12] мають повноваження щодо управління системою освіти в Україні.

Виходячи з рис. до центрального органу влади, який здійснює керівництво в сфері освіти, відноситься Міністерство освіти і науки України.

Рис. Органи управління освітою в Україні [12]

Регіональний рівень управління освітою представлено органами влади Автономної Республіки Крим та місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. В областях України органами місцевого самоврядування утворюються регіональні управління освіти і науки (по Україні нараховується 27 управлінь) [13, с. 4].

Центральний орган влади виконує функцію управління системою освіти в рамках наступних компетенцій: бере участь у визначенні державної політики в сфері освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти; встановлює державні стандарти знань з кожного предмета; визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів; здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування; забезпечує зв'язок із навчальними закладами, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції; проводить акредитацію вищих та професійно-технічних навчальних закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, видає їм ліцензії, сертифікати; формує та розміщує державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою; розробляє умови прийому до навчальних закладів; забезпечую випуск підручників, посібників, методичної літератури; розробляє проекти положень про навчальні заклади, що затверджуються Кабінетом Міністрів України; організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань; разом з іншими міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим реалізує державну політику в галузі освіти, здійснює контроль за її практичним втіленням, дотриманням актів законодавства про освіту в усіх навчальних закладах незалежно від форм власності та підпорядкування; здійснює керівництво вищими навчальними закладами [12, ст. 12].

До компетенції регіональних органів влади відноситься: встановлення, не нижче визначених Міністерством освіти і науки України мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування навчальних закладів, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання; забезпечення розвитку мережі навчальних закладів та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування; здійснення соціального захисту працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створення умов для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку, контроль виконання вимог щодо навчання дітей у навчальних закладах; вирішення у встановленому порядку питань, пов'язаних з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги; створення належних умов за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів; забезпечення у сільській місцевості регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників; організація професійного консультування молоді та продуктивної праці учнів; визначення потреб, обсягів та розробка пропозицій щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону; вирішення у встановленому порядку питань, пов'язаних з наданням особам, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, можливості здобувати загальну середню освіту [12, ст. 14].

До компетенції регіональних органів управління освітою відноситься: управління навчальними закладами, що є комунальною власністю; організація навчально-методичного забезпечення навчальних закладів, вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовка та атестація у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України; координація дій педагогічних, виробничих колективів, сім'ї, громадськості з питань навчання і виховання дітей; визначення потреб, розроблення пропозицій щодо державного контракту і формування регіонального замовлення на педагогічні кадри, укладання договорів на їх підготовку; контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти, атестацію навчальних закладів, що є комунальною власністю [12, ст. 14].

Очевидно, що необхідною складовою виконання функцій управління системою освіти на державному та регіональному рівнях є плідна та конструктивна взаємодія центральних та регіональних органів влади з навчальними закладами. Це дозволяє ефективно виконувати всі державні стандарти освіти. Поряд з цим саме регіональні органи влади постають в якості координатора та контролера, які на основі впровадження концептуальних положень теорії державного управління, економічної теорії, законів становлення і розвитку відносин забезпечують формування ефективних механізмів регіонального управління освітою в Україні.

Проте в системі безперервного навчання основним є не тільки взаємодія між центральними та регіональними органами влади з навчальними закладами, а й

налагодження тісних зв'язків з приватним сектором та громадським суспільством.

Держава має бути більш плюралістичною щодо надання освітніх послуг, фінансування та управління системою освіти. Не конструктивним є рішення, коли держава виступає єдиним джерелом фінансування і постачання освітніх послуг. Перехід до системи безперервної освіти вимагає від центральних та регіональних органів влади співпраці з приватним сектором і громадським суспільством, використовуючи порівняльні переваги і об'єднуючи зусилля для досягнення загальних цілей в переході до системи безперервної освіти.

В теорії та практиці надання освітніх можливостей приватним сектором існують такі варіанти участі приватного сектору в управлінні системою освіти: традиційний – шляхом володіння та управління приватними навчальними закладами і надання ресурсів у вигляді книг, матеріалів, обладнання тощо; інноваційний – управління державними навчальними закладами на контрактній основі.

Для реалізації системи безперервної освіти необхідна також розробка нових механізмів забезпечення якості освітніх послуг, а саме сертифікації учнів та акредитації навчальних закладів. Існуючі традиційні механізми не враховують сучасних важливих навичок і компетенцій, а також не приділяють уваги неформальному навчанню [11, с. 102].

Система безперервної освіти передбачає, що навчання має стати більш гнучким і різноманітним. Це допускає альтернативні механізми організації навчального процесу, такі як дистанційне навчання та електронне навчання, що передбачає можливість вільної та гнучкої участі учнів, а також модульні курси, що надаються по мірі необхідності. Подібні зміни вимагають більш гнучкої сертифікації знань. Така система повинна підтримувати зв'язки між різними типами кваліфікацій, а саме професійними та академічними. Вона має об'єднати стандарти, які допоможуть зв'язати формальне і неформальне навчання, інтегрувати сертифікацію, кваліфікацію та потреби ринку праці та робочої сили. Не менш важливим, є визнання досягнень учнів по всьому світу. Нова система сертифікації також має визнавати неформальне навчання. Це особливо важливо в країнах з економікою, що розвивається, де доступ до формальних освітніх ресурсів досить обмежений.

Виходячи з цього, перехід будь-якої країни до системи безперервної освіти вимагає вирішення таких питань:

-) створення стандартів ключових компетенцій;
-) визнання неформального навчання;
-) зниження напруги між формальними і неформальними освітніми установами.

Центральні та регіональні органи влади також повинні переглянути питання щодо акредитацію освітніх установ. У країнах-учасницях ОЕСР намітилася тенденція акредитації освітніх установ, заснована на результатах діяльності закладу (наприклад, відсоток студентів, які успішно закінчили навчання у вищому навчальному закладі або придбані в ході навчання знання і компетенції), а не на вкладених ресурсах (таких як розмір викладацького складу або кількість книг в бібліотеці). Подібна тенденція має місце і в деяких країнах з економікою, що розвивається. В цілому міжнародний досвід показує, що, незважаючи на те, що процес ліцензування є обов'язковим для гарантії мінімального рівня якості, акредитація має бути добровільною і розцінюватися установами як засіб удосконалення своєї діяльності [11].

Існують різні системи оцінки та сертифікації. Вони варіюються залежно від багатьох факторів типу кваліфікації (тільки професійний або академічний або обидва одночасно), типу освітнього закладу (тільки університетські установи, всі типи вищих навчальних закладів), рівня кваліфікації (вища, середня освіта ступінь бакалавра або диплом магістра), спеціальності (всі професійні та академічні спеціальності, відібрані спеціальності, для яких розроблені стандарти), і від того, як участь установ заохочується (добровільна основа, державне фінансування) [11, с. 107].

В Україні забезпечення якості освіти тісно пов'язане з забезпеченням доступності якісної освіти. Так для громадян України незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, віросповідання, місця проживання та стану здоров'я забезпечується рівний доступ до якісної освіти. Реалізація зазначеного права передбачає прозорість, наступність системи освіти всіх рівнів, врахування демографічних, соціальних, економічних змін [14].

Проте окремі верстви населення в Україні, а саме мешканці сільської місцевості, а також люди з обмеженими можливостями тощо, все ще відчувають певну дискримінацію щодо отримання якісної освіти.

Виходячи з цього можна виділити такі основні сфери розширення доступності освіти в Україні [15]:

- (1) організація при вищих навчальних закладах різних підготовчих курсів і факультетів, що реалізують вивірнюючі освітні програми для людей, які у різний час закінчили середні навчальні заклади;
- (2) розвиток і підвищення ефективності вже створених спеціальних навчальних закладів при вищих навчальних закладах області (спецшкіл, ліцеїв, гімназій, коледжів тощо);
- (3) організація на базі факультетів (кафедр) вищих навчальних закладів недільних шкіл, шкіл та академій юних дослідників, профільних класів, наукового товариства учнів;
- (4) проведення на базі вищих навчальних закладів щорічних предметних олімпіад, конференцій, читань для учнів шкіл, ліцеїв, гімназій тощо;
- (5) розвиток системи договорів про співпрацю між вищими навчальними закладами та регіональними органами влади, вищими та середніми навчальними закладами, факультетами (кафедрами) та освітніми установами;
- (6) створення на базі загальноосвітніх закладів, установ початкової та середньої професійної освіти структурних підрозділів університетів, академій та інститутів, а також створення ліцеїв і коледжів при вузах;
- (7) встановлення прямих контактів із середніми професійними навчальними закладами по спільній підготовці фахівців з вищою освітою, з удосконалення системи безперервної освіти "школа – вищий навчальний заклад";
- (8) підвищення доступності вищої освіти для окремих соціальних верст і груп населення області, що зазнають труднощів при отриманні вищої освіти (зокрема, для жителів сільських районів, осіб з обмеженими можливостями);
- (9) формування умов для отримання різних форм вищої освіти протягом всього життя;
- (10) розвиток форм дистанційного та заочного навчання;
- (11) розширення кола вищих навчальних закладів, які отримують цільове фінансування на реабілітаційну та корекційні складові вищої освіти інвалідів;
- (12) включення показників навчання інвалідів до програм підготовки персоналу, включаючи кваліфікаційні вимоги, етику, методи навчання та оцінювання роботи студентів;
- (13) посилення вимог до виконання контрольних нормативів по створенню безбар'єрного середовища у вищих навчальних закладах, розвитку транспортних послуг студентам-інвалідам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі обґрунтування доцільності потреби розробки ефективної системи взаємодії регіональних органів влади з навчальними закладами було доведено, що для підвищення рівня якості надання освітніх послуг, забезпечення доступності освіти, потреб регіонального сектору економіки у висококваліфікованих фахівцях, подолання проблем недостатності фінансування, зниження частки витрат на вищу освіту в національному доході і державному бюджеті та координації дій керівників вищих навчальних закладів щодо запобігання негативних тенденцій у динаміці розвитку навчальних закладів варто сконцентрувати увагу на висвітленні ролі державного керівництва по структурній перебудові системи освіти в Україні та перерозподілу функцій між центральними та регіональними органами влади.

Ефективна система взаємодії регіональних органів влади з навчальними закладами сприятиме: підвищенню рівня якості надання освітніх послуг; забезпеченню доступності вищої освіти; забезпеченню потреб регіонального сектору економіки у висококваліфікованих фахівцях; подоланню проблем недостатності фінансування; зниженню частки витрат на вищу освіту в національному доході і державному бюджеті та координації дій керівників навчальних закладів щодо запобігання негативних тенденцій у динаміці розвитку навчальних закладів.

Література

1. Акулич М.М. Образование в условиях глобализации / М.М. Акулич // Университетское управление: практика и анализ. – 2005. – № 5 (38). – С.28.
2. Балыхин Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г.А. Балыхин. – М.: Экономика, 2003. – 328 с.
3. Вифлеемский А. Роль образовательного комплекса в постиндустриальном обществе / А. Вифлеемский // Вопросы экономики. – 2002. – № 6. – С. 115-121.
4. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За ред. Т. Пійосі, В. Кумара / Переклад з англ. А. Іщенко, О. Носика. – К.: Наука, 2009. – 256 с.
5. Вовканич С. Й. Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знаннєво-інформаційній економіці: концептуалізація понять / С. Й. Вовканич, Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 7-119.
6. Вовканич С. Інноватори суспільства знань: [ціннісно-мотиваційний вектор підготовки знаннєвого працівника в контексті інтенсифікації інноваційного розвитку] / С. Вовканич, Н. Андрусишин, О. Риндзак // Вісник Національної академії наук України. – 2009. – № 10. – С. 36-45.
7. Дабагян А.В. Некоторые проблемы реформирования системы образования / А.В. Дабагян, А.М. Михайличенко. – Х., 2001. – 315 с.
8. Дарманський М.М. Про завдання та функції управління освітою в регіонах щодо постатейного виконання положень Закону України «Про освіту» / М.М. Дарманський, В.І. Войтенко. – Хмельницький: Поділля, 1997. – 92 с.
9. Левківський К.М. Стратегія і перспективи розвитку вищої освіти в Україні / К. Левківський // Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні: програма та матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 1 лютого 2001 р. / М-во освіти і науки України, Нар. Укр. Акад. та ін. – Х. Народна Україна, 2002. – С. 3-8.
10. Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр.) / С.В. Майборода: моногр. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 308 с.
11. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики (Серия "Актуальные вопросы развития образования"). – М.: "Алекс", 2006. – 264 с.
12. Закон України "Про освіту" від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ зі змін. та доп. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – Ст. 451.
13. Шкандибіна Т.В. Моделювання системи управління вищим навчальним закладом на регіональному рівні / Т.В. Шкандибіна // Проблеми інформатизації та управління. – 2009. – № 2 (26). – С. 156-160.
14. Поступна О.В. Організаційно-функціональне вдосконалення механізмів управління вищою освітою на регіональному рівні / О.В. Поступна / [Електронний ресурс] Матеріали сайту "Харківський регіональний інститут державного управління". – Режим доступу: <http://195.5.41.214/e-book/db/2009-1/doc/2/31.pdf>.
15. Богинская Ю.В. Доступность высшего образования для лиц с ограниченными возможностями жизнедеятельности как социально-педагогическая проблема [Електронний ресурс] / Ю.В. Богинская, 2011. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2009_23_2/boginska.pdf.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"